

Een verdedigingslinie uit de Franse Tijd

P.L.M. Diemeer Azn

Aan de Rijksstraatweg richting Beverwijk op het grensgebied tegenover de Maerten van Heemskerckstraat bevindt zich een merkwaardige heuvel, omgeven door een gracht. Gaat men via de Plesmanweg richting Hoogovens dan zal men rechts eveneens een aantal van deze heuvels aantreffen. Voor velen een vertrouwd beeld maar anderen zullen zich afvragen: „Wat zijn dat voor heuvels?”

Deze aarden wallen, die er als geluidswallen uitzien, zijn lunetten, ook wel batterijen genaamd. Zij waren een onderdeel van een verdedigingslinie, ook wel 'de Linie van Beverwijk' genoemd. Omdat een aantal van deze kunstwerken op Heemskerks grondgebied ligt is het interessant om na te gaan waarom en hoe deze linie is ontstaan.

Van oudsher is dit gedeelte van Kennemerland van strategisch belang geweest om invallende vijanden tegen te houden. Al in de Middeleeuwen werd hier een linie gebouwd tegen de West-Friezen: de kastelen Marquette en Oud-Haerlem hebben hun ontstaan daar aan te danken. De strook land tussen de Noordzee en de uitlopers van de Zuiderzee was hier het smalst waardoor de verdediging het eenvoudigst was. Hier heette Holland dan ook: Holland op z'n smalst. Na de slag bij Castricum in 1799 waarbij de binnengevallen Russen en Engelsen waren verslagen, werd het plan gemaakt om wederom in dit gebied een verdedigingslinie te maken tegen mogelijke nieuwe invallen.

Er werd een verdedigingslinie ontworpen vanuit Monnikendam naar de Noordzee. Aan luitenant-kolonel C.R.T. Krayenhoff, die chef was van het detachement Veldingenieurs bij de Frans-Bataafse troepen, werd opdracht gegeven de linie van fortificaties te maken. Van hogerhand werd hem per brief van 13 februari 1800 opgedragen „U onverwijld naar Noord-Holland te begeven ten einde aldaar te prolongeren de Linie van Monnikendam en Purmerend tot aan de Noordzee, Medemblik tegen een Coup de main te fortificeren en voorts alles tot defensie en veiligheid van den Lande te beraamen, wat in de Conferentie met het Uitvoerend Bewind op den 1 dezer maand is geconvenieerd”.

De polders tussen de Zuiderzee en de Wijkermeer konden in tijd van nood snel onder water gezet worden, een vaker toegepaste manier om de vijand tegen te houden, maar de strook van

Het monument ter herinnering aan de aanleg van de Linie, gelegen op de batterij aan de Creutzberglaan
(foto: P.L.M. Diemeer Azn).

de Wijkermeer tot de Noordzee lag te hoog voor inundatie. Hier zou een reeks van aarden wallen worden opgeworpen omgeven door grachten die gevoed zouden worden door waterrelen die vanuit het duingebied naar de broekpolders stroomden.

Omdat het heuvelachtige duingebied bij Wijk aan Zee moeilijk verdedigbaar werd geacht werden in opdracht van luitenant-generaal Daendels plannen gemaakt om dadelijk na een eventuele landing alle duinen tot het strand te egaliseren en het dorp Wijk aan Zee af te branden! Twee bataljons gewapende burgers zouden dat karwei in een week kunnen klaren.

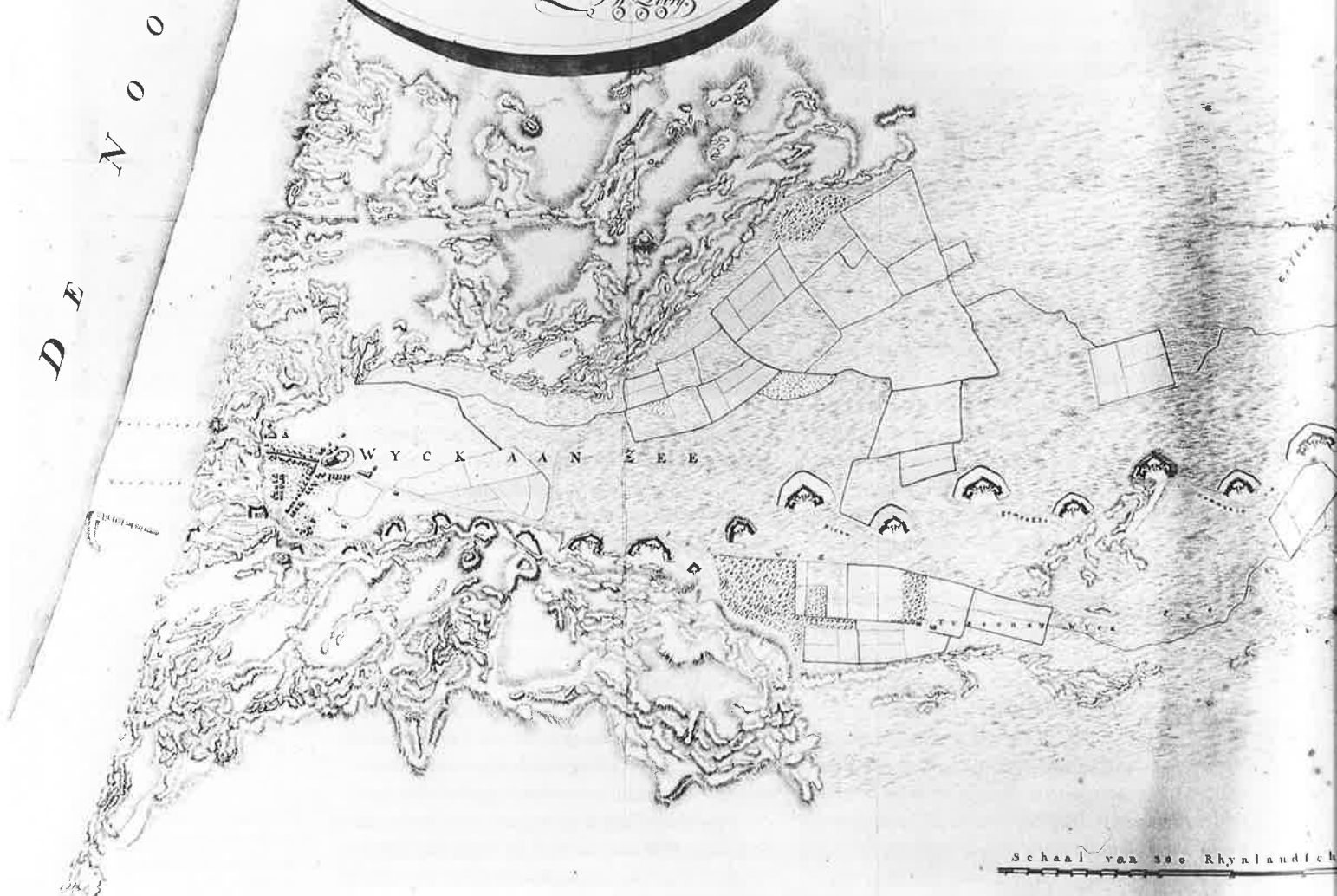
Na voorbereidingen op papier werd het werk in februari 1800 aanbesteed. De linie liep kruisend over de grens van Heemskerk, Beverwijk en Wijk aan Zee en Duin tot in de duinen van Wijk aan Zee. Het verdedigingsstelsel bestond

Eén van de weinige overgebleven batterijen aan de Krayenhofflaan in Heemskerk
(foto: P.L.M. Diemeer Azn).

DE NOORD ZEE

CAART
 VAN DE SITUATIE TÛSSCHEN DE DORPEN
 BEVERWIJK, WIJK AAN DÛIN, WIJK AAN ZEE EN
 HEEMSKERK, BENEFFENS DE NIEÛW-AANGELEGDE
 LINIE IN HET VOORKIAAR 1800.
 OP ORDER VAN DE LIEÛT. COLL. DIRECTEÛR
 C.R.T. KRAYENHOFF, OPGEMEETEN EN GETE-
 -KEND DOOR DE CAPITEIN INGENIEÛR
 W. Selij

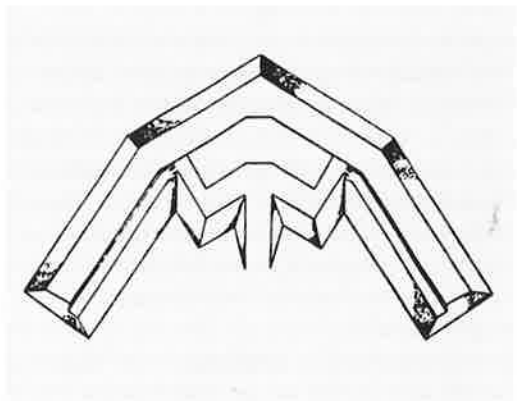

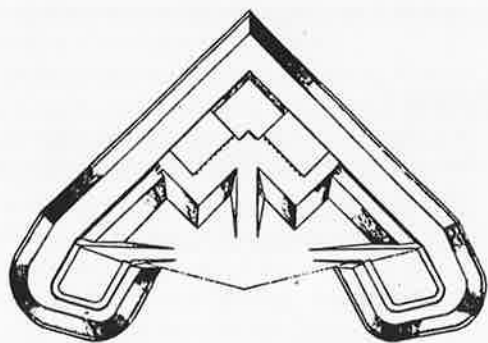
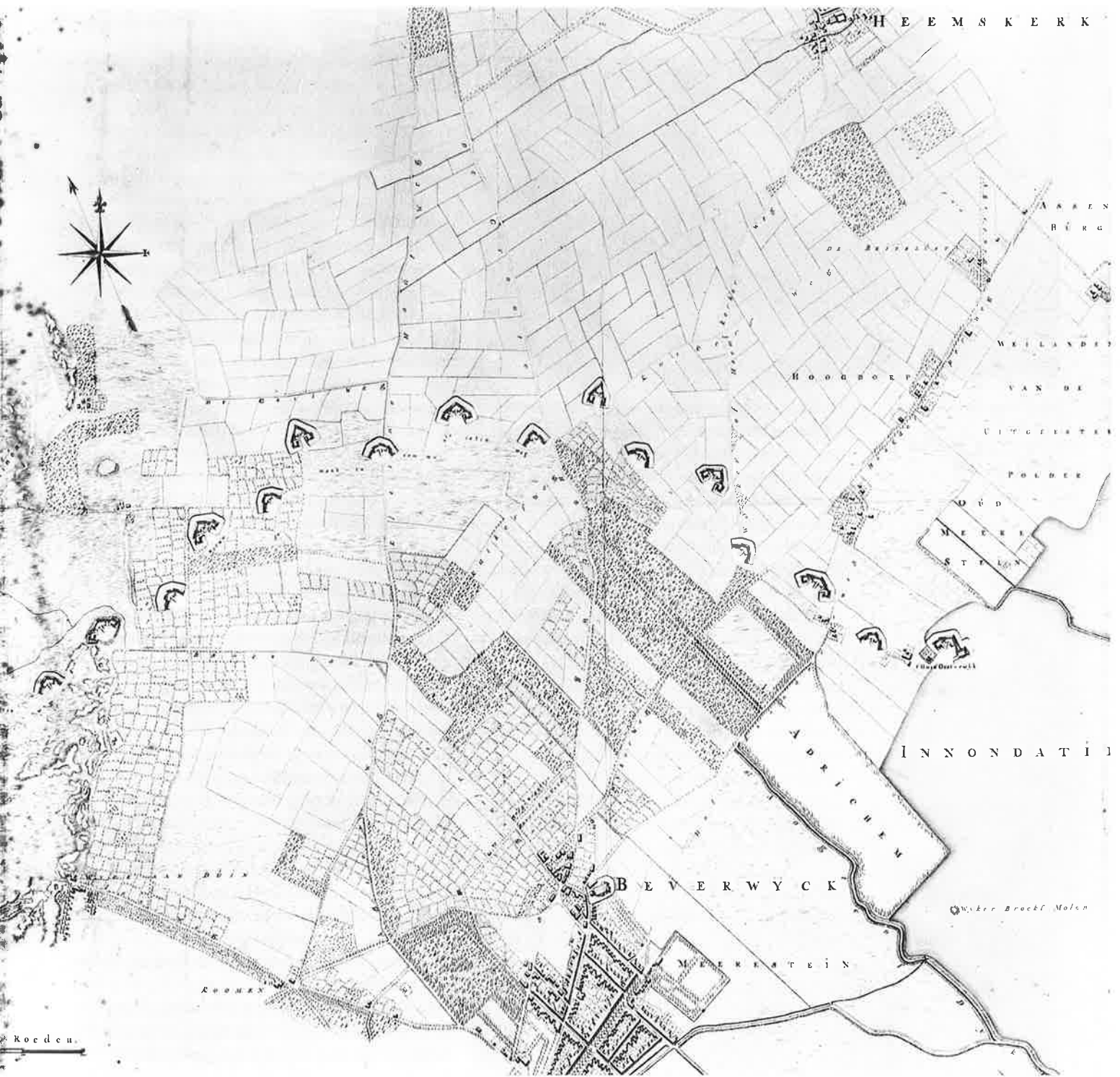
Schaal van 500 Rhylandisch

Plattegrond van de gehele stelling volgens ontwerp van luitenant-kolonel C.R.T. Krayenhoff uit 1800. De voorste linie bestaat uit pijlpuntvormige lunetten, daarachter ligt een tweede linie van flèches. Nummer één ligt geheel rechts aan de Wijkerbroekpolder, die onder water kon worden gezet. Geheel links de duinen van Wijk aan Zee (Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage).

uit twee linies van totaal 26 lunetten, die elk een nummer droegen. De met oneven nummers getekende exemplaren lagen vooraan terwijl de even nummers iets naar achteren geplaatst waren. De eerste en grootste veldschans lag nabij de Wijkerbroek, vlak bij het voormalige kasteel Oosterwijk. De vorm van de lunetten uit de beide linies verschilde ook. De tweede linie bestond uit pijlpunt-vormige lunetten, 'flèches' genaamd, met vooraan een geschutsstelling. De voorste linie, die omgeven was door grachten, vertoonde wallen met naar binnen gekeerde cirkelvormige uiteinden, voorzien van drie geschutsstellingen.

Het verdedigingswerk is kennelijk een trots

Links een hoofdredoute uit de eerste linie, rechts een lunet uit de tweede linie, 'flèche' genaamd.

geweest voor het Uitvoerend Bewind van de Bataafse Republiek want op lunet nummer 15, in de duinen van Wijk aan Zee en Duin, werd na voltooiing een monument geplaatst in de vorm van een afgeknotte obelisk. Op een van de zijden van dit gedenkteken werd een medaillon aangebracht bestaande uit een marmeren plaat voorzien van het klassieke Romeinse citaat:

SI - VIS - PACEM
 PARA - BELLUM
 1800

vertaald:

Zo ge vrede wilt
 Bereidt u ten oorlog

Lunet aan de Hondsbos-
scheweg
(foto: P.L.M. Diemeer
Azn).

De aanleg van de linie veroorzaakte 'verdriete-
lijkheden' bij de getroffen agrariërs die gron-
den moesten afstaan. De linie doorsneed bij
velen van hen percelen waar al veel was inge-
zaaid. De plotselinge plannen en uitvoering
vielen de getroffenen koud op hun dak.
Rekeningen uit die tijd melden dat in deze linie
25.000 eiken palissaden, 20.000 voet gording
en 3080 batterijplanken verwerkt zijn; nog
afgezien van de bouw van vier kruitmaga-
zijnen, zes wachtloodsen en twaalf kruitkelders.
De kosten ervan beliepen f159.522,-.
De ontwerper van de linie, overste Krayenhoff,
heeft ook een belangrijke rol gespeeld bij de
bouw van een voorloper van een bekendere
verdedigingslinie van later datum waarvan in
Heemskerk ook nog restanten aanwezig zijn:
de linie van Amsterdam, hier bekend als de
'Vuurlijn'. In een volgende HEEMSKRING
zal aan deze linie aandacht worden besteed.

De linie is maar kort in gebruik geweest want
al gauw verdween de angst voor een nieuwe
inval. Tijdens het bezoek van Napoleon aan
Noord-Holland in 1811 werd de linie nog gron-
dig geïnspecteerd maar raakte daarna spoedig
in verval. Toen het Noordzeekanaal rond 1870
werd gegraven waren er nog plannen om de
vervallen veldschansen opnieuw te betrekken

De loopgraaf die door de
Duitsers in de oorlogsja-
ren is aangebracht is in
deze lunet nog duidelijk te
zien
(foto: P.L.M. Diemeer
Azn).

in een groter opgezette stelling om de vijand te
keren maar verder dan de plannen is het toen
niet gekomen.

In de bezettingstijd 1940-1945 hebben de Duit-
sers nog enige waarde gezien in de linie. In de
meeste lunetten werden twee vogelpootvormi-
ge loopgraven aangebracht opgetrokken van
tufstenen.

Na de oorlog vielen de batterijen steeds meer
ten prooi aan de tuinders en de oprukkende
woningbouw. De omliggende grachten werden
gedempt en als tuingrond in gebruik genomen.
Zo was de lunet in Wijk aan Zee beplant met
hyacinten. Op andere werd afval gestort; enke-
le werden geheel afgegraven zoals de grootste
die plaats moest maken voor woningbouw in
Oosterwijk, en die aan de Maerten van Heems-
kerckstraat om de weg recht te trekken. Er staat
daar een school met de naam 'De Lunetten'.
De lunet waarop de obelisk geplaatst was
moest wijken voor de uitbreiding van begraaf-
plaats Duinrust; de obelisk werd verplaatst
naar de lunet aan de Creutzberglaan.

Tijdens de voorbereidingen van de ruilverkave-
ling IJmond-Noord wilde men een streep halen
door de meeste van de overgebleven lunetten
en één ervan laten opknappen waarop het
monument zou worden geplaatst. In agrarische
ogen waren het ondingen, vuilnisbelten en een
toevluchtsoord voor ratten en ander ongedierte.
Onder protest van de Menno van Coehoorn-
stichting die zich beijvert voor het instandhou-
den van oude vestingen en verdedigingswerken
ging dit plan niet door. Als alternatief stelde de
ruilverkavelingscommissie voor om de lunetten
op te knappen in het kader van de groenvoor-
ziening in het ruilverkavelingsplan. Ook dat
ging toen niet door; ze moesten onaangetast
blijven. De verdedigingslinie werd, als enig in
zijn soort in Nederland, tot beschermd monu-
ment verklaard.

Na voltooiing van het plan Westertuinen werd
de lunet aan de Rijksstraatweg tegenover de
Maerten van Heemskerkstraat gedeeltelijk
opgeknapt door de omliggende grachten uit te
diepen als waterberging. De lunet aan de
Hondsboscheweg is de enige in oorspronkeli-
ke staat en is nog omgeven door grenspalen.

Bronnen:

- Dr. J. Belonje: *De Linie van Beverwijk*, over-
druk uit het jaarboek 1957 der Vereniging Haar-
lem.
- Mr. H.J.J. Scholtens: *Uit het verleden van
Midden Kennemerland*. Arnhem 1963².
- *De linie van Beverwijk*. In: Samen 34 (1965)
11, 226-228.

Met dank aan Piet Verduin.